

Any Univers Patxot

Rafael Patxot, cinquanta anys després

Josep Massot i Muntaner

El cinquantenari de la mort de Rafael Patxot i Jubert és una bona avinentesa per recordar a grans trets la trajectòria vital i intel·lectual d'aquest homenot massa desconegut entre nosaltres. Astrònom i científic –com li agradava d'anomenar-se–, estudiós de la meteorologia i dels núvols reconegut internacionalment, fou alhora un humanista en el millor sentit de la paraula, preocupat per la democràcia i pels drets dels pobles i dels homes, amic de la bona literatura i protector de la cultura en les seves facetes més variades. Coneixedor no solament del francès i de l'anglès, sinó també del llatí i de l'alemany, era en certa manera un *uomo universale*, que des d'una perspectiva molt àmplia no oblidava mai que la seva pàtria era Catalunya i que tenia una independència de criteri que no es deixava doblegar per res ni per ningú.

Rafael Patxot i Jubert, fill d'una família distingida de Sant Feliu de Guíxols, hi havia nascut el 8 de maig de 1872. Estudià a Barcelona, a París, a Londres i a Cambridge. Ben aviat, però, li tocà d'ocupar-se de la fàbrica de taps de suro del seu pare i es casà molt jove amb Lluïsa Rabell i Cibils, una persona d'una gran finor espiritual, que acompanyà el seu marit durant setanta anys, en les hores bones i en les dolentes. El pare de Lluïsa, Rafael Rabell i Patxot, treballava en el comerç al major amb Amèrica del Sud i ja el 1894 en féu apoderat el seu gendre Rafael, el qual acabà tancant la fàbrica de Sant Feliu i traslladant-se, al començament del segle XX, a Barcelona, on s'anà introduint en el món cultural sobretot a través de la tertúlia de L'Avenç. El 1912 morí el senyor Rabell i Rafael Patxot en prengué el relleu a tots els efectes, i el 1919 morí una cunyada de Patxot,

Retrat de Lluïsa Rabell publicat a Rafael Patxot i Jubert. Une vie de tramontane, escrit i editat per Núria Delétra-Carreras i Patxot l'any 2008.

A baix, Retrat de Concepció Rabell, vídua de Romaguera, extret de la biografia de Joaquim Maluquer, publicada per Editorial Pòrtic el 1994

El matrimoni Patxot-Rabell en la celebració de cinquantè aniversari del seu casament, publicat per Núria Déletra-Carreras i Patxot.

Concepció Rabell i Cibils, vídua d'un propietari argentí riquíssim. Concepció Rabell desitjava que la seva fortuna servís per a finalitats benèfiques i en nomenà marmessor Rafael Patxot, que d'aquesta manera pogué potenciar d'una manera extraordinària les funcions de mecenatge que acabava d'iniciar amb fundacions en record de membres de la seva família.

La Fundació Concepció Rabell i Cibils va resultar enormement beneficiosa per a múltiples iniciatives de tipus cultural que no haurien estat possibles sense un mecenatge generós i desinteressat. Pensem en l'Acadèmia de Bones Lletres, que pogué reprendre el seu butlletí gràcies al suport d'aquesta Fundació; en l'Institut d'Estudis Catalans, que ja el 1920 va signar amb Patxot un conveni per a l'edició de les Cròniques catalanes medievals; en el Centre Excursionista de Catalunya, que el 1923 pogué començar amb l'ajuda de Patxot un estudi sobre la masia catalana, que fins al 1936 recollí fotografies, monografies i dibuixos sobre la matèria; en l'Orfeó Català, que es convertí en pal de paller de l'ambiciosa Obra del Cançoner Popular de Catalunya, iniciada al final de 1921, i encara en altres institucions com els Jocs Florals, per als quals la Fundació atorgà un premi entre el 1921 i el 1936.

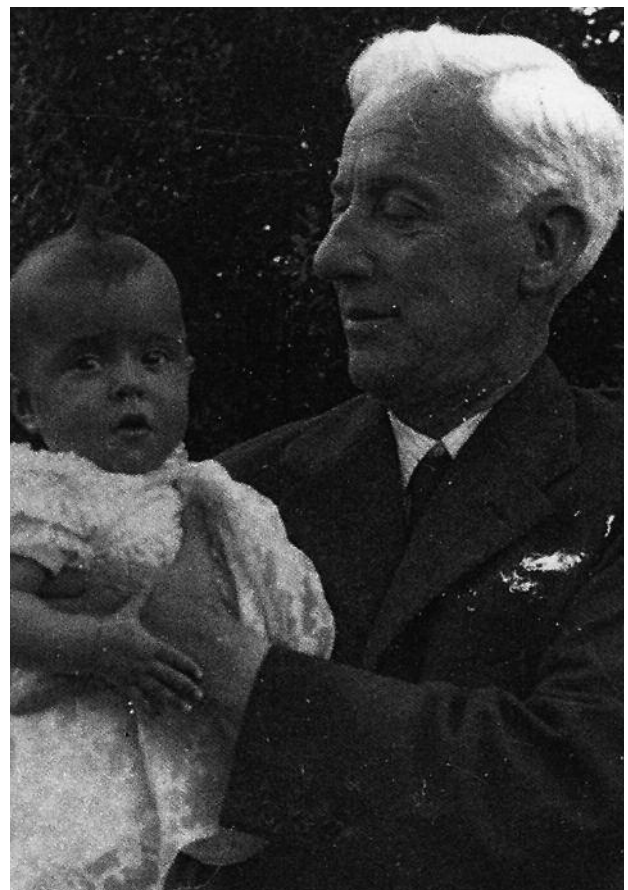
L'adveniment de la Dictadura de Primo de Rivera, el 1923, va representar un punt culminant en l'actitud personal i en els mecenatges de Patxos. Les noves autoritats volgueren ofegar l'esperit de Catalunya i tirar endarrere tots els progressos que havia anat fent el moviment catalanista des del segle XIX. Patxot, que mentrestant havia anat aconseguint una posició econòmica cada cop més folgada, reaccionà amb indignació davant les preten-

sions dels acòlits de la Dictadura i dels intel·lectuals que ell anomenava "caragirats" que hi contemporitzaven. Per això el 1926 va constituir la Institució Patxot, que coordinava tots els seus mecenatges anteriors i que contribuï d'una manera molt especial a permetre la supervivència de les publicacions de l'Institut d'Estudis Catalans. Alhora la Institució Patxot va afavorir molts altres projectes, com ara el Llegendari popular català impulsat per Rossend Serra i Pagès, per a la formació del qual es convocaren tres concursos, o bé els anomenats Concursos de la Haia, referents a dret internacional i que volien ésser una rèplica des de l'estranger a les pretensions antinacionalistes i dictatorials de Primo de Rivera.

La labor duta a terme disset anys escassos per Rafael Patxot i Jubert, a través de les seves fundacions privades i sobretot a través de la Fundació Concepció Patxot i Rabell i la Institució Patxot, és realment immensa i sorprenen l'enorme capacitat de treball i el grau d'intel·ligència demostrats per Patxot mateix, que no es limitava a fer aportacions econòmiques, sinó que donava idees i imposava criteris i controlava personalment els seus mecenatges, com demostra prou el *Dietari* que va anar redactant des del 1926 respecte a les activitats de la Institució Patxot, per a la qual va saber rodejar-se d'un grup d'assessors competents i ben avinguts.

Dissortadament, el cop d'estat militar del juliol de 1936 va ensorrar tot el món que fins aleshores havia estat el de Patxot. Considerat burgès pels anarquistes, va estat a punt d'ésser afusellat i va haver de fugir, sota la

Retrat de Rafael Patxot amb la seva néta Núria l'any 1936, publicat a la biografia de Joaquim Maluquer

protecció de la Generalitat, primer a França i després a Suïssa. El 1939, en canvi, va ésser considerat suspecte per les autoritats franquistes i sotmès a un vergonyós expedient de responsabilitats polítiques que el condemnà a cent mil pessetes de multa, però que entre una cosa i una altra li representà una despesa de 572.927 pessetes, amb 35 cèntims. Ell va pagar el que els uns i els altres li demanaven, però féu el propòsit de mantenir-se en una expatriació, ara voluntària, abans que haver de suportar una dictadura que li havia requisat alguns dels seus béns o els havia fet malbé i que sobretot s'havia apoderat del material referent a núvols que havia anat acumulant i que, malgrat les seves múltiples gestions –que arribaren fins als organismes internacionals– no li fou tornat mai.

De tota manera, no romangué en un *dolce far niente*, ni es desentengué dels qui havien hagut de romandre a Catalunya. En una nota que adreçà des de Ginebra, l'abril de 1955, als seus amics i col·laboradors Josep Danés, Eduard Fontserè i Lluís Massot, els deia literalment: "Jo firmo sempre que se'm sol·licita per a fer acte de presència en totes les reunions internacionals diplomàtiques o particulars, en les quals es tracti de l'independència de l'intel·ligència. –Així vaig firmar a París, a l'UNESCO i a Montevideo contra Franco, a l'ONU, i a la Comissió dels Drets de l'Home; també al Pen Club, etc.– Aquests actes es publiquen, com tants altres, en la premsa lliure, i els documents en qüestió, traduïts en varies llengües, es circulen per els centres d'acció social dels diferents països. –Naturalment que això no entra en la premsa censurada, però no manca qui en pren esment i ho transmet.– Justament el Cònsul franquista de Genèva és el representant de Franco a l'UNESCO i espectador a l'UNO i, si bé se'ns porta correctíssimament i àdhuc ens distingeix, potser perquè fa més respecte el redreçament que la submissió, tampoc manca de complir amb el seu Caudillo. –Malgrat això, jo seguiré firmant segons la meua consciència, dintre el criteri de llibertat intel·lectual".

Al mateix temps, no solament ajudà el cardenal Vidal i Barraquer, el canonge Carles Cardó i altres catalans que menjaven el dur pa de l'exili, sinó que sense fer soroll anà acabant obres que havien quedat a mig fer a Barcelona a causa de la guerra (per exemple, el primer volum del *Diccionari de la dansa*, que hi aparegué amb el fals peu d'impremta de 1936, però que en realitat no fou enllestit fins el 1939, o el segon volum del *Llibre de les solemnitats de Barcelona*, que sortí amb data de 1947). D'altra banda, continuà donant suport a l'Institut d'Estudis Catalans per a l'edició de la *Catalunya carolíngia* de Ramon d'Abadal, de la qual aparegué un volum amb la data 1926-1950, però amb colofó de 1952, i per al projecte d'edició de les *Cròniques catalanes*, que per diverses raons va quedar encallat. Donà també, amb discreció, borses d'estudi a nois i noies catalans perquè

poguessin sortir a l'estranger, i no cal dir que mantingué contactes amb els exiliats d'Amèrica

A poc a poc les aigües van tornar a mare i els hereus de Patxot van tornar a posar a les mans del Centre Excursionista de Catalunya l'arxiu de la Masia Catalana i van fer arribar a l'Abadia de Montserrat els immensos materials de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Més recentment han passat alguns documents a l'Arxiu Nacional de Catalunya i a l'Institut d'Estudis Catalans, i han cedit a la Diputació de Barcelona la Masia Mariona, a Mosqueroles, que havia estat la nineta dels ulls de Rafael Patxot i que fou incendiada durant la guerra civil. Ara, ben restaurada, conté les oficines del Parc Natural del Montseny i hi ha estat instal·lada una excel·lent exposició permanent, titulada "Univers Patxot", que permet de conèixer algunes de les grans aportacions que Rafael Patxot va fer a la cultura del nostre país.

Tant de bo que els actes que enguany anirem celebrant amb motiu del cinquantè aniversari de la mort de Patxot serveixin no solament per recordar com és de justícia la seva vida i la seva obra, sinó que puguem prendre consciència que els seus anhels i els seus desigs continuen encara vigents i que, com ell, aprenguem a defensar els valors de la llibertat, de la veritat i de la independència intel·lectual.

Signatura de Rafael Patxot en una carta del 4 d'agost de 1909. AMSFG. Fons Josep Roca Roca
A baix, carta de Rafael Patxot al president del Patronat de la Fundació Clara Jubert de Patxot, el 16 de febrer de 1928
AMSG. Fons Fundació Clara Jubert de Patxot